

Пірус Ярина Романівна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., доцент Горин В. П.

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

В умовах несприятливих довгострокових тенденцій, що посилюються у період складної соціально-політичної та економічної ситуації в країні, та через існування загрози стійкості бюджету виникла необхідність пошуку балансу між обсягом зобов'язань, пов'язаних з реалізацією соціальної функції держави та рівнем їхнього фінансового забезпечення. «Соціальна функція держави – це діяльність, спрямована не тільки на задоволення суспільних потреб в охороні здоров'я, освіті, підтримці малозабезпечених тощо, але й на регулювання ринку праці з метою підтримки певного рівня зайнятості, матеріального забезпечення людей, які втратили робочі місця або не змогли знайти їх» [6, с. 614].

Основним інструментом фінансового забезпечення реалізації соціальної функції держави є бюджет. За період незалежності відбулися суттєві зміни у бюджетних пріоритетах держави. Сьогодні можна констатувати, що структура видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією відповідає загальноєвропейським тенденціям і відображає модернізацію інструментів державного регулювання економіки для наповнення новим змістом поняття «держава загального добробуту». До трійки визначальних напрямків бюджетного фінансування в Україні входять: соціальний захист та соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я. Втім, можна констатувати, що стійке зростання обсягів бюджетних асигнувань на соціальні потреби не супроводжується системними змінами у царині підвищення ефективності цих видатків та перебудови системи соціального захисту в країні [2, с. 263]. Як зазначає А. Гальчинський, «проблема оптимізації соціальних видатків давно назріла. Україна вичерпала можливості вирішення соціальних проблем через механізми державного бюджету. На Заході держава широко використовує активні економічні, зокрема й фіскальні, інструменти, що стимулюють приватні соціальні інвестиції. В окремих країнах вони сягають 35-40% загального рівня соціальних видатків» [1].

Серед найбільш вагомих робіт з питань теорії та практики державних фінансів, зокрема щодо фінансового забезпечення соціальної функції держави, можна назвати праці таких відомих економістів, як Ш. Бланкарт, М. Масгрейв, В. Норгауз, А. Пігу, П. Самуельсон, Р. Солоу, Дж. Стігліц, М. Фрідман та інші. Для умов розвитку вітчизняної економіки зазначені питання досліджували А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горин, Т. Єфіменко, О. Кириленко, З. Лободіна, І. Луніна та інші. Разом з тим, частина важливих питань стосовно фінансового забезпечення реалізації соціальної функції держави в умовах економічної рецесії та загрозливого зростання державного боргу залишається недостатньо дослідженою.

Зростання значимості соціальної функції держави стало відповіддю на активізацію робітничих рухів та скасування виборчих обмежень, що призвело до посилення позицій партій лівого спрямування. Іншим чинником зростання значимості соціальної функції стали новітні катаклізми суспільного розвитку наприкінці XIX поч. XX ст. (Перша світова війна, державний переворот у Росії, Велика економічна депресія та ін.), які призвели до руйнації усталених суспільних норм, зростання в суспільстві запиту на рівність та справедливість. Цей тренд ще більше посилювався після Другої світової війни, коли видатки на реалізацію тих завдань, які можна зарахувати до «соціальних», почали домінувати у структурі видаткової частини бюджету. Свого «піку» політика розширення соціальної відповідальності держави досягла у 70-х рр. XX ст., коли почали виявлятися негативні наслідки надмірного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці, необґрунтованого втручання держави у господарську діяльність та ін. Відповідно, в сучасних умовах необхідність реалізації соціальної функції держави не піддають сумніву, однак наукові дискусії стосуються меж та ефективності її реалізації, а також необхідного для цього інструментарію. У практичній площині до вияву соціальної функції держави зараховують діяльність держави щодо охорони праці та організації системи медичного обслуговування, прийняття стандартів оплати праці, соціальних виплат та нормативів споживання суспільних благ, розробки системи соціального захисту населення від дії соціальних ризиків, забезпечення доступності та якості найважливіших гуманітарних благ (освіти, культури та ін.).

Відповідно до такого тлумачення сутності соціальної функції держави, місцеві бюджети відіграють провідну роль у її забезпеченні. До царини бюджетного фінансування соціальної функції, на наш погляд, належать видатки на освіту, організацію надання медичних послуг, забезпечення населення послугами культурно-мистецького призначення, а також видатки бюджетів на функціонування системи соціального захисту, зокрема надання соціальних трансферів й інших видів соціальної підтримки. Таку позицію підтримують С. Савчук, А. Дем'янюк та М. Гупаловська [5, с. 57], а В. Смочко та Р. Підлипна додатково зараховують до складу видатків бюджетів соціального спрямування видатки на житлово-комунальне господарство та охорону довкілля [4, с. 27]. Натомість, Л. Іщук крім тих видатків, які визначені як видатки соціального спрямування, зараховує до них також фінансування засобів масової інформації [3, с. 114]. На наш погляд, зарахування до прояву соціальної функції держави інших, крім видатків на гуманітарні послуги (освіта, культура), охорону здоров'я та соціальний захист дискусійне. Хоча діяльність підприємств житлово-комунального сектору економіки спрямована на надання послуг населенню, з проведенням реформ комунальні послуги все більше комерціалізуються. Відтак для фінансування цього сектору більш характерні ознаки видатків економічного характеру. Подібні аргументи можливо навести для обґрунтування недоцільності розгляду видатків бюджету на засоби масової інформації як видатків соціального спрямування. Щодо бюджетного фінансування охорони довкілля, то з точки зору напрямів використання цих

коштів (утримання бюрократичних структур нагляду на дотримання екологічного законодавства), ці видатки більшою мірою належать до видатків на управління. Зрештою, за такою логікою усі видатки бюджету слід розглядати як видатки соціального спрямування, оскільки вони тією чи іншою мірою пов'язані із процесом задоволення суспільних потреб.

Визначення конкретних параметрів видатків місцевих бюджетів соціального спрямування відбувається в результаті складного процесу узгодження потреб та інтересів мешканців територіальних спільнот та фінансових можливостей органів місцевої влади та місцевого самоврядування. Правову основу такого процесу закладають норми бюджетного законодавства загальнодержавного рівня, а також нормативні акти, ухвалені на рівні місцевого самоврядування. Управлінські рішення щодо обсягів та структури видатків місцевого бюджету соціального спрямування приймають представницькі органи місцевої влади (місцеві ради) за поданням виконавчих органів. На відміну від загальнодержавного рівня, на рівні місцевих органів влади більшою мірою виявляється дія концепції суспільного вибору, коли рішення політичних сил чи окремих депутатів визначають їхні перспективи зберегти представництво у владі. Відповідно, ухвалюючи рішення щодо місцевого бюджету, місцеві політики крім власних інтересів (бажання переобратися на наступний термін, збереження можливості відстоювати власні економічні інтереси та ін.), змушені також зважати на інтереси виборців. Це є додатковим чинником «соціалізації» видатків бюджету, тобто посилення у їх складі видатків соціального спрямування.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства пріоритетним завданням у питанні реалізації соціальної функції держави є забезпечення соціальної безпеки людини і суспільства. Найважливіша умова безпеки людини і суспільства – забезпечення достатнього життєвого рівня населення на основі науково обґрунтованої політики доходів. Серед бюджетних важелів впливу на рівень життя населення одним з найвагоміших є регулювання оплати праці в бюджетній сфері. Забезпечення належного рівня оплати праці в бюджетній сфері має базуватися на встановленні оптимальних співвідношень шляхом упорядкування системи оплати праці в бюджетних галузях на основі Єдиної тарифної сітки.

Поряд із забезпеченням обґрунтованого рівня мінімальних доходів, одним із найважливіших напрямів забезпечення соціальної стабільності є рівномірний розподіл доходів у суспільстві. Звісно, основним інструментом вирівнювання доходів населення є регулювання ставок податку на доходи, а також правил застосування податкової соціальної пільги. Однак, дієвим важелем зниження масштабів диференціації населення за доходами є соціальні трансферти за рахунок бюджетних коштів. Планування бюджетних видатків на фінансування соціальних програм в сучасних умовах здійснюється на занижених соціальних стандартах, визначених у відповідності з фінансовими можливостями держави. Поряд з цим, відомою проблемою є низька адресність соціальних програм, що значно знижує ефективність використання бюджетних коштів, призводить до соціальної нерівності у користуванні соціальними благами.

Як показує зарубіжний досвід, у практиці існує доволі широкий арсенал методів та інструментів підвищення ефективності бюджетного фінансування соціальних потреб: посилення адресності соціальних трансфертів; скорочення системи пільг; зміна управлінських підходів до фінансування соціальної сфери та ін. Реалізація цих заходів цілком можлива і в нашій державі та потребує лише усвідомлення загроз економічної кризи у вищих щаблях державного управління та наявності політичної волі до втілення непопулярних реформ.

Список використаних джерел:

1. Гальчинський, А. Три кроки бюджетної. Дзеркало тижня. 15.09.2006. URL: <http://www.dt.ua/publications/2006/09/15/241731/>.
2. Горин В. Роль бюджету держави в умовах перехідної економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 5. С. 259-265.
3. Іщук Л. Роль бюджетів у фінансуванні соціальної сфери: теоретичні та практичні аспекти. *Економічний форум*. 2020. № 3. С. 110-117.
4. Підлипна Р., Смочко В. Фінансове забезпечення соціальної сфери України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2020. Вип. 38. С. 25-31.
5. Савчук С., Дем'янюк А., Гупаловська М. Роль видатків місцевих бюджетів України у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів. *Вісник ТНЕУ*. 2020. Вип. 4. С. 52-64.
6. Чухно, А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник; за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. К.: Знання, 2010. 687 с.